

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət
Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını
Müdafiə Liqası

İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqinin vəziyyətinə dair

H E S A B A T

- ✓ Qanunvericiliyin təhlili
- ✓ Qanunvericiliyin tətbiqi praktikası
- ✓ Siyasətin formalaşmasına dair tövsiyələr

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət
Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını
Müdafiə Liqası

İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqinin vəziyyətinə dair

HESABAT

- ✓ **Qanunvericiliyin təhlili**
- ✓ **Qanunvericiliyin tətbiqi praktikası**
- ✓ **Siyasətin formalaşmasına dair tövsiyələr**

Bakı-2016

Hesabat Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqası tərəfindən həyata keçirilən **“İstehsalatda Bədəbəxt hadisə və peşə xəstəliklərindən icbari sığorta sistemi”** layihəsi çərçivəsində hazırlanmışdır

Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqası

Bakı şəhəri, AZ1078, Ə.Hüseynov küçəsi, 1061-ci məhəllə, ev 7, mənzil 347

<http://labourrights-az.org/en>

e-mail: office@labourrights-az.org

Ümumi redaktə və tərtibat: Sahib Məmmədov

© Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında QHT-lərə Dövlət Dəstəyi Şurası

© Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqası

MÜNDƏRİCAT

I.İCMAL.....	4
II. İSTEHSALATDA BƏDBƏXT HADİSƏLƏR VƏ PEŞƏ XƏSTƏLİKLƏRİ NƏTİCƏSİNDƏ PEŞƏ ƏMƏK QABİLİYYƏTİNİN İTİRİLMƏSİ HALLARINDAN İCBARİ SİĞORTA SİSTEMİ	5
2.1. İstehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta sisteminin tətbiqinin əhəmiyyəti	5
2.2.İcbari sığortanın məqsədi	7
2.3.İcbari sığorta üzrə ödənişlər	7
2.4. İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta olunanlar	8
2.5. İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta bağlamaq vəzifəsi daşıyanlar (Sığortalılar).....	9
2.6.Sığorta olunanlar və onların iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə kateqoriya və risk qruplarına bölünməsi	9
III. İSTEHSALATA BƏDBƏXT HADİSƏ VƏ PEŞƏ XƏSTƏLİKLƏRİ HALLARINDAN İCBARİ SİĞORTA ÜZRƏ GÖSTƏRİCİLƏR	11
3.1.Məşğulluq üzrə göstəricilər	11
3.2.Formal Əmək Sektoru üzrə sığorta olunma göstəriciləri	11
3.3.Ödənişlər üzrə göstəricilər	12
3.4.Qeyri Formal əmək sektoru üzrə vəziyyətin ümumi təhlili	13
3.5.İkili (qara) mühasibat sistemi və işçilərin icbari sığortası ilə bağlı olan problem	14
3.6.İcbari sığortaya cəlb olunmayan əsas qruplar	15
3.7.İcbari sığorta üzrə qanunvericiliyin tətbiqinə mane olan səbəblər	16
IV. İSTEHSALATDA BAŞ VERƏN BƏDBƏXT HADİSƏLƏR VƏ PEŞƏ XƏSTƏLİKLƏRİNƏ DAİR RƏSMİ STATİSTİKA VƏ ƏMƏYİN MÜHAFİZƏSİ SAHƏSİNDƏ SİYASƏT	18
4.1. İstehsalatda başverən bədbəxt hadisələrin və peşə xəstəlikləri halları üzrə göstəricilər	18
4.2. Əməyin Mühafizəsi və istehsalat risklərinin azaldılması sahəsində dövlət siyasəti ..	19
4.3.Əməyin Mühafizəsinin idarə olunma sistemi	23
4.4.Təhlükəsiz avadanlıq və texnologiya	24
4.5. İşçi heyətin müvafiq sahədə bilik və bacarıqlarının artırılması	25
4.6. İstehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəliklərinə şərait yaradan əsas səbəblər	26
V.TÖVSIYƏLƏR	28

İCMAL

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 35-ci maddəsinə görə “Hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək.... hüququ vardır”. **Əmək Məcəlləsinin** 215-ci maddəsinə görə

“Müəssisənin mülkiyyətçisi və işəgötürəni işçilərin iş yerlərində əməyin mühafizəsi normalarının və qaydalarının yerinə yetirilməsinə bilavasitə cavabdehdirler...”. Həmin məcəllənin 195-ci maddəsinin c) bəndinə görə “işəgötürən tərəfindən əməyin mühafizəsi qaydalarına əməl olunmadığına görə baş vermiş istehsalat qəzası nəticəsində əmək funksiyasını yerinə yetirərkən işçinin sağlamlığına və səhhətinə ziyan vurulduqda, habelə bu səbəbdən həlak olması ilə əlaqədar onun ailə üzvlərinə, himayəsində olan şəxslərə müvafiq maddi ziyan dəydikdə” işəgötürən tam maddi məsuliyyət daşıyır.

2011-ci ilin yanvar ayına qədər işəgötürənlər istehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri hallarına görə işçinin sağlamlığına dəyən zərərin ödənilməsinə həyata keçirərkən çəkilən xərcləri bir qayda olaraq müəssisənin vəsaiti hesabına həyata keçirirdi. İşəgötürənin işçi qarşısında olan bu məsuliyyətini sığorta etmək hüququ olsa belə bu hüquqdan nadir hallarda istifadə olunurdu və belə sığortalama ilə bağlı müvafiq normativ hüquqi baza yox idi (yalnız ümumi qaydada həyat sığorta sistemi tətbiq oluna bilərdi).

11 may 2010-cu il tarixində imzalanmış və 2011-ci ilin yanvar ayının 1-dən tətbiq olunmağa başlamış **“İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında”** Azərbaycan Respublikasının Qanunu və qanunun tətbiqi məqsədi ilə qəbul olunmuş bir sıra normativ hüquqi aktlar istehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəliklərindən icbari sığortanın tətbiqini məcburi etdi. Bütün işəgötürənlər Qanuna uyğun olaraq muzzdlu əməyə cəlb etdiyi işçiləri bədbəxt hadisə və peşə xəstəliklərindən icbari sığorta etməlidir.

Qanunun tətbiqi ilə əlaqədar Əmək Məcəlləsinin 225-ci maddəsi də yeni redaksiyada qəbul olundu. Həmin maddəyə görə *“1. İşəgötürən qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada hər bir işçinin istehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığortalanmasını təmin etməlidir. Əmək müqaviləsində işçinin sığortalanması barədə müvafiq məlumatların göstərilməsi mütləqdir.*

2. İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta sahəsində münasibətlər müvafiq qanunvericiliklə tənzimlənir”.

Beləliklə “İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul olunması ilə əmək sferasında işəgötürənin işçinin sağlamlığına dəyən zərərlə bağlı məsuliyyətinin sığortası icbari xarakter aldı.

Lakin, Əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik sahəsində problemlər ciddi və məhz bu baxımdan konsepsiyada xüsusi dövlət proqramının qəbul olunması nəzərdə tutulmuşdur.

“Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında göstərilir ki, “İşləyən vətəndaşların təhlükəsiz və sağlam əmək şəraitinin təmin edilməsi sahəsində iş gücləndiriləcək, əməyin mühafizəsi və əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı hazırlanacaqdır”¹.

¹ Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası. Mənbə: http://www.president.az/files/future_az.pdf

II. İSTEHSALATDA BƏDBƏXT HADİSƏLƏR VƏ PEŞƏ XƏSTƏLİKLƏRİ NƏTİCƏSİNDƏ PEŞƏ ƏMƏK QABİLİYYƏTİNİN İTİRİLMƏSİ HALLARINDAN İCBARİ SİĞORTA SİSTEMİ

2.1. İstehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta sisteminin tətbiqinin əhəmiyyəti

İstehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta sisteminin tətbiqi özlüyündə işçilərin sağlam əmək şəraitində işləmək hüququnun təmin olunmasına yönələn müsbət bir prosesdir. Bu qanunun tətbiqinə qədər olan vəziyyətin təhlili onu göstərir ki, işəgötürənlərin işçinin sağlamlığına dəyən zərərin əvəzini ödəməsi ilə bağlı çoxsaylı problemlər mövcud idi. Bu problemlər əsasən aşağıdakılardan ibarət idi:

1. İşəgötürənlər işçinin sağlamlığına dəyən zərərin əvəzini ödəməkdə maraqlı deyildi və bu baxımdan müxtəlif vasitə və üsullardan istifadə etməkdə belə ödənişləri həyata keçirməkdən yayınırdı;

2. Bir çox hallada işçinin zədə aldığı və ya peşə xəstəliyinə tutulduğu müəssisə sonradan ləğv olunurdu, təşkilati hüquqi formasını və ya mülkiyyətçisini dəyişirdi. Belə olan halda istehsalat zədəsi və ya peşə xəstəliyi nəticəsində sağlamlığını və peşə əmək qabiliyyətinin tam və ya qismən itirən işçi və ya həmin işçi yuxadakı səbəblərdən vəfat etmişdirsə onun vərəsələri təyin olunmuş kompensasiyaları ya ümumiyyətlə ala bilmirdi, tam ala bilmirdi və ya olduqca çətinliklə alırdı;

3. Bir çox iş yerlərində istehsalat zədələnməsi və peşə xəstəlikləri nəticəsində kompensasiya alan işçilərin sayı həddən artıq çox olduğu üçün həmin müəssisə hətta gəlirlə işləsə belə işçilərə kompensasiyaları verməkdə çətinlik çəkirdi. Bu səbəbdən həmin müəssisələrin yerinə yetirdikləri işlər və ya göstərdikləri xidmət üçün daha çox vəsait tələb edirdi ki, bu da bu müəssisələrin rəqabət qabiliyyətini aşağı salırdı;

4. İşəgötürən tərəfdən kompensasiyaların ödənilməsi onun gəlirlərinə mənfi təsir göstərirdi və bu da dolayısı ilə orada çalışan işçilərin əmək haqlarının və sosial güzəştlərin artırılmasına imkan vermirdi. və s².

İstehsalat zədələnməsi və peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta sisteminin tətbiqi isə yuxarıda göstərilən bütün problemləri həll etmiş olur.

² Mənbə: <http://labourrights-az.org/wp-content/uploads/2013/08/Qanunvericilik-ve-onun-tetbiqi-praktikasina-dair-HESABAT..pdf>

Bununla belə qanunun tətbiq olunmasından keçən 6 ilə yaxın müddət ərzində formal əmək sektoru üzrə işçilərin icbari sığortaya cəlb edilmə göstəriciləri istənilən səviyyədə deyildir.

İcbari sığorta müqaviləsi yalnız həyat sığortası üçün lisenziyası olan və bu qanunla əhatə olunan icbari sığorta növü üzrə fəaliyyətin həyata keçirilməsinə sığorta nəzarəti orqanının verdiyi icazəyə malik olan sığortaçı tərəfindən bağlanıla bilər.

Qanun qüvvəyə mindikdən sonra ölkə üzrə sığortaya cəlb olunan işçilərin kəmiyyət göstəriciləri hər rüb üzrə Maliyyə Nazirliyinin Dövlət Sığorta Nəzarəti Xidməti tərəfindən ümumiləşdirilirdi və iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə qruplaşdırılırdı.

Hazırda həmin xidmətin funksiyaları Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasına verilmişdir.

Ümumən qanunun tətbiqi əmək bazarında işçilərin hüquqlarının, o cümlədən sağlamlığa dəyən zərərin əvəzini almaq hüququnun təmin olunmasında mühüm dəyişikliklərə gətirmişdir.

2.2.İcbari sığortanın məqsədi

İcbari sığortanın əsas məqsədi sığorta olunan işçinin istehsal prosesi zamanı baş verə biləcək bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətini müvəqqəti və davamlı surətdə itirməsi nəticəsində dəyə biləcək zərərin əvəzinin ödənilməsinə yönələn tədbir olmaqla işçilərin və digər faydalananların mənafeələrini qorumaqdır. İstehsalat zədələnməsi və ya peşə xəstəliyi nəticəsində işçi vəfat etdikdə nəzərdə tutulan kompensasiya zərərçəkənin vərəsələrinə verilir (qanunla müəyyən olunmuş hallarda).

Digər bir məqsəd isə sığortaçı şirkətin iş yerlərində əməyin mühafizəsi sahəsində tələblərin yerinə yetirilməsində maraqlı etməkdir. Sığortaçı şirkət iş yerlərində əməyin mühafizəsi və təhlükəsizlik texnikası qaydalarına əməl olunmasına dolayısı ilə nəzarət edir ki, bu da ədalətli və əlverişli əmək şəraitinin yaradılması prosesinə tövhə verir.

2.3.İcbari sığorta üzrə ödənişlər

Qanuna əsasən “İcbari sığorta müqaviləsinin qüvvədə olduğu müddət ərzində sığorta olunanların kateqoriyalarında və peşə riski dərəcəsində, həmçinin əmək haqqı fondunda dəyişikliklər baş verərsə, sığorta haqqı bu dəyişikliklərin tarixindən müvafiq müqavilə ilinin başa çatmasına qədər qalmış vaxta mütənəssib şəkildə yenidən hesablanmalıdır”.

İstehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığortanı həyat sığortası üzrə sığorta fəaliyyətini həyata keçirmək üçün lisenziya almış “Atəşgah Həyat”, “Qala Həyat” və “Paşa Həyat” Sığorta şirkətləri həyata keçirir.

2.4. İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta olunanlar

“İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında” Qanunun 3-cü maddəsinə görə İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta olunanlar aşağıdakılardır:

- Hüquqi şəxs və ya hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxs qanunvericiliyə uyğun olaraq bağlanmış əmək müqaviləsi və ya mülki-hüquqi müqavilə əsasında əmək funksiyalarını yerinə yetirən şəxslər, dövlət orqanında çalışan dövlət qulluqçuları və digər işçilər (hərbi və ya xüsusi rütbəsi olan şəxslər istisna olmaqla);
- Məcburi dövlət sosial sığortasına cəlb olunması nəzərdə tutulan seçkili ödənişli vəzifələrdə işləyənlər (Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatları və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin deputatları istisna olmaqla);
- İstehsalat təcrübəsi (təlimi) keçən tələbə və şagirdlər;
- Müəssisələrdə işə cəlb edilən hərbi qulluqçular;
- Təbii fəlakətlərin qarşısının alınmasına və nəticələrinin aradan qaldırılmasına, habelə hərbi və fəvqəladə vəziyyət rejimində işlərin yerinə yetirilməsinə cəlb edilən şəxslər;
- Fərdi qaydada sahibkarlıq və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər.
- Qanunvericiliyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasında əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan əcnəbilərə və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə də (“Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq məcburi dövlət sosial sığortasına cəlb olunmayan əcnəbilər istisna olmaqla) şamil olunur.

2.5. İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta bağlamaq vəzifəsi daşıyanlar (Sığortalılar)

“İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında” Qanunun 4-cü maddəsinə əsasən aşağıdakılar İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta bağlamaq vəzifəsi daşıyırlar:

- Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, Azərbaycan Respublikasının və ya xarici dövlətin qanunvericiliyinə uyğun olaraq yaradılmış hüquqi şəxs statusunda olan müəssisə, idarə və təşkilatlar, onların filial və nümayəndəlikləri;
- Dövlət orqanları;
- Hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər;
- Seçkili orqanlar;
- Fərdi qaydada sahibkarlıq və əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər.

Yuxarıda göstərilən subyektlər tərəfindən icbari sığorta müqavilələrinin bağlanmamağı qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş məsuliyyət yaradır.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 469.2. maddəsinə əsasən “İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən, müvafiq riskləri icbari qaydada sığorta etdirmək vəzifəsi müəyyən edilmiş fiziki və ya hüquqi şəxslər tərəfindən sığortaçı ilə icbari sığorta müqaviləsinin bağlanmamasına görə *“fiziki şəxslər beş yüz manat məbləğində, vəzifəli şəxslər min beş yüz manat məbləğində, hüquqi şəxslər beş min manat məbləğində cərimə edilir”*³.

2.6. Sığorta olunanlar və onların iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə kateqoriya və risk qruplarına bölünməsi

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 29 oktyabr tarixli 192 nömrəli qərarı ilə təsdiq olunmuş “İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari

³ Mənbə: <http://e-qanun.gov.az/code/24>

sığorta olunanların istehsalatda yerinə yetirilən əmək funksiyalarının xarakterinə görə kateqoriyalar üzrə bölgüsünün Qaydasına” görə İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta olunanlar istehsalatda yerinə yetirilən əmək funksiyalarının xarakterinə görə aşağıdakı kateqoriyalara bölünürlər:

- Fəhlələr - məhsulun (əmtəənin) istehsalı, xidmətin həyata keçirilməsi ilə, həmçinin təmir, yüklərin daşınması, təmizlik, saxlama, mühafizə və digər belə işlərlə birbaşa məşğul olan işçilər;
- Qulluqçular - müvafiq olaraq rəhbərlərə, mütəxəssis və texniki icraçılara aid işlərin və ya xidmətlərin yerinə yetirilməsi ilə məşğul olan işçilər;
- Rəhbərlər - müəssisə, idarə və təşkilatın və ya onun hər hansı struktur bölməsinin rəhbəri və onun müavinləri, eləcə də baş mütəxəssislər;
- Mütəxəssislər mühəndis-texnik, iqtisadçı, hüquqşünas, sosioloq və digər bu kimi vəzifələr üzrə əmək funksiyaları yerinə yetirən işçilər; dövlət qulluğunda inzibati vəzifə tutan dövlət qulluqçuları;
- Texniki icraçılar sənədlərin hazırlanmasını və rəsmiləşdirilməsini həyata keçirən karguzarlar, katibələr, tabelçilər, surətçıxaranlar, arxiv işçiləri, agentlər və digər belə işçilər; dövlət qulluğunda yardımçı vəzifə tutan dövlət qulluqçuları.

İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta tarifləri peşə riskinin dərəcəsindən və sığorta olunanların kateqoriyalarından asılı olaraq fərqləndirilməklə aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

Peşə riskinin dərəcəsi	Sığorta olunanların kateqoriyaları üzrə sığorta tarifi (faizlə)	
	qulluqçular	fəhlələr
1	0,2	0,4
2	0,2	0,5
3	0,2	0,6
4	0,2	0,8
5	0,2	0,9
6	0,3	1,0
7	0,3	1,2
8	0,3	1,4
9	0,4	1,5
10	0,4	1,6
11	0,4	1,7
12	0,5	1,8
13	0,5	1,9
14	0,5	2,0

III. STEHSALATA BƏDBƏXT HADİSƏ VƏ PEŞƏ ƏSTƏLİKLƏRİ HALLARINDAN İCBARİ SİĞORTA ÜZRƏ GÖSTƏRİCİLƏR

3.1.Məşğulluq üzrə göstəricilər

Rəsmi statistikaya görə Məşğul əhəlinin sayı 4 milyon 556 nəfərdir.

Əmək müqaviləsi ilə (muzdla) işləyənlərin sayı 2016-cı ilin iyulun 1-nə 1521,1 min nəfər olub, onlardan 889,7 min nəfəri iqtisadiyyatın dövlət sektorunda, 631,4 min nəfəri isə qeyri-dövlət sektorunda fəaliyyət göstərib.

Bu 631,4 min nəfərin əksəriyyəti ilə əmək müqaviləsi ikili mühasibatlıq əsasında bağlanıb, yəni faktiki əmək haqqı ilə əmək müqaviləsində göstərilən əmək haqqı arasında bəzən bir neçə dəfə fərq olur.

Faktiki məşğul sayılan 3 milyondan artıq insan isə əsasən aşağıdakılara aiddir:

- Mülki-hüquqi müqavilə ilə işlər və xidmətlər həyata keçirənlər;
- Qeyri-formal əmək bazıları iştirakçıları;
- Pay torpaq mülkiyyətçisi və onun əmək qabiliyyətli ailə üzvləri

3.2.Formal Əmək Sektoru üzrə sığorta olunma göstəriciləri

Dövlət Statistika Komitəsinin Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqasına təqdim etdiyi məlumatlara əsasən 2015-ci il üzrə sığorta olunanların göstəriciləri aşağıdakı kimidir.

İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığortaya dair ümumi məlumat

	2015
Bağlanmış müqavilələrin sayı, ədəd	26182
Sığorta olunanların sayı, min nəfər	1067,6
Sığorta hadisələri ilə əlaqədar hesablanmış sığort ödənişləri, min manat	2429,3
Sığorta olunanların sayının muzdla işləyənlərin ümumi sayına nisbəti, faiz	71,4

Məlumatdan görünür ki, formal əmək bazarında işləyənlərin 28,6 %-i istehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta olunmamışdır.

Beləliklə, 2015-ci ildə sığorta olunanların sayı 1 067 600 nəfər təşkil etmişdir. Halbuki, rəsmi statistikaya görə məşğul əhəlinin sayı 4 milyon 556 nəfərdir.

Bununla da, 2015-ci ildə faktiki məşğul olub icbari sığortaya cəlb olunmyanların sayı 3 488 400 nəfər təşkil etmişdir.

3.3.Ödənişlər üzrə göstəricilər

“İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında” Qanunun 16-cı maddəsinə əsasən istehsalatda bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətini tam və ya qismən itirən şəxslər və ya onların bu səbəbdən vəfat etdiyi halda digər faydalanan şəxslərə aşağıdakı növ sığorta ödənişləri həyata keçirilir:

- Aylıq sığorta ödənişi;
- Birdəfəlik sığorta ödənişi;
- Əlavə sığorta ödənişi.

Sığorta hadisəsi baş verdikdə ödənişlər aşağıdakı qaydada ödənilir:

- Aylıq sığorta ödənişi sığorta hadisəsi baş verdikdə sığorta olunanın peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi ilə bağlı itirilmiş aylıq əmək haqqı əvəzində faydalanan şəxsə verilən pul təzminatıdır.

- Birdəfəlik sığorta ödənişi bu Qanunla müəyyən olunmuş qaydada aylıq sığorta ödənişi məbləğlərinin cəm halda birdəfəlik ödənilməsidir.

Birdəfəlik sığorta ödənişi aşağıdakı hallarda verilir:

- sığorta hadisəsi nəticəsində zərərçəkmiş sığorta olunana əlillik növbəti müayinə müddəti göstərilmədən təyin edildikdə;
- sığorta hadisəsi nəticəsində sığorta olunanın öldüyü halda.

Əlavə sığorta ödənişi sığorta hadisəsi nəticəsində zərərçəkmiş sığorta olunana müalicəyə, əlavə qidalanmaya, dərman alınmasına, protezləşdirməyə, başqasının qulluğuna, sanatoriya-kurort müalicəsinə, xüsusi nəqliyyat vasitələri əldə edilməsinə, başqa peşəyə hazırlanmaya çəkdiyi xərclərinin əvəzinin ödənilməsinə görə verilən pul təzminatıdır.

Belə ödənişlər sığorta hadisəsi müəyyən edildikdən və qanunvericilikdən nəzərdə tutulan müvafiq hərəkətlər həyata keçirildikdən sonra verilir.

Qanuna əsasən sığorta hadisəsi aşağıdakılar əsasında müəyyən olunur:

- istehsalatda bədbəxt hadisə haqqında qanunvericiliklə müəyyən edilmiş formada tərtib olunmuş akt, yaxud xeyrinə icbari sığorta müqaviləsi

bağlanılmalı şəxslə bağlı istehsalatda bədbəxt hadisənin baş verməsi barədə məhkəmə qərarı;

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanının istehsalatda bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəliyi nəticəsində sığorta olunanın peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi dərəcəsini təsdiq edən qərarı və ya şəxsin ölümü haqqında şəhadətnamə.

Bu qanunun tətbiqinin üstün cəhətlərindən biri də odur ki, iş yerlərində əməyin mühafizəsi qaydalarına riayət olunmasında maraqlı olan daha bir tərəf – sığortaçı, yəni həyat sığortasını həyata keçirən təsisat da vardır.

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasına Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqasının verdiyi informasiya sorğusuna əsasən təşkilata məlumat verilmişdir ki, “İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta” növü üzrə **2015-ci il ərzində 19 134 sayda sığorta müqaviləsi bağlanmış və bu növ üzrə daxil olan sığorta haqlarının məbləği isə 26 900 000 manat təşkil etmişdir.**

Sığorta ödənişləri isə 2 429 300 manat təşkil etmişdir.

3.4.Qeyri Formal əmək sektoru üzrə vəziyyətin ümumi təhlili

İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında Qanunun 3.1.1. maddəsinə əsasən icbari sığorta olunanlar **“hüquqi şəxslə və ya hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslə qanunvericiliyə uyğun olaraq bağlanmış əmək müqaviləsi və ya mülki-hüquqi müqavilə əsasında əmək funksiyalarını yerinə yetirən şəxslər”** dir. Bu da o deməkdir ki, qeyri formal əmək sektorunun iştirakçılarının hamısı istehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəliklərindən sığortalanmırlar. Yuxarıda göstərilən rəqəmlərə nəzər salsaq onda icbari sığorta olunmadan kənarda qalan və faktiki əmək fəaliyyəti həyata keçirən işçilərin sayının çox böyük olmasını müəyyən etmək olar.

Biz yuxarıda formal əmək sektorunda sığorta olunanların göstəriciləri ilə tanış olduq. Burada illər üzrə artım tendensiyası olsa da əhatəlilik təmin olunmamışdır.

Qeyri formal əmək sektorunda isə vəziyyət daha mürəkkəbdir. Əmək münasibətlərinin rəsmiləşdirilmədiyi halda işçinin icbari sığorta olunması mümkün deyildir. Bununla belə işəgötürənin işçini icbari sığortaya cəlb etməməyi (icbari sığorta etməməyi) onu məsuliyyətdən azad etmir. Yuxarıda göstəriləndi ki kimi işəgötürən hətta faktiki əmək münasibətində olduğu işçi qarşısında onun sağlamlığına vurduğu zərərə görə tam maddi məsuliyyət daşıyır.

İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında Qanununun 7.3. maddəsinə görə “Bu Qanunla sığorta etdirmək vəzifəsi daşıyan sığortalı həmin vəzifəni yerinə yetirmədikdə və ya icbari sığorta müqaviləsini qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş şərtlərlə müqayisədə sığorta olunanın vəziyyətini pisləşdirən şərtlərlə bağladıqda, sığorta hadisəsinin baş verdiyi halda bu Qanuna uyğun olaraq xeyrinə sığorta müqaviləsi bağlanmalı şəxslər qarşısında azı bu Qanunla müəyyən edilmiş sığorta təminatı həcmində öhdəlik daşıyır”.

Lakin, əmək müqaviləsi bağlanmadan müddətli işə cəlb edilən, həmçinin qeyri-rəsmi qaydada əmək haqqı alan şəxslə bağlı bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəliyi halı baş verdikdə bir neçə ciddi problem ortaya çıxır. Bunlar:

- Belə hal mövcuddursa deməli işçi icbari sığorta olunmamışdır və maddi məsuliyyət işəgötürənin üzərinə düşür;
- rəsmi əmək münasibətləri olmadığı üçün işəgötürənlər işçi ilə əmək münasibətində olmadıqlarını bildirir və könüllü olaraq hər hansı maddi ödənişlər həyata keçirmək istəmirlər;
- Məhkəməyə müraciət edərkən sağlamlığına zərər dəyən şəxs (və ya onun vərəsələri) bir neçə halı sübut etməlidir. Əvvəla o həmin müəssisədə işləməsinə, yəni faktiki olaraq əmək münasibətlərində olmasını, daha sonra əmək haqqının miqdarını və ümumiyyətlə hadisənin və ya xəstəliyin həmin iş yeri ilə bağlı olmasını.

Göründüyü kimi kifayət qədər mürəkkəb proseslərdən keçmək tələb olunur. Məhkəmə praktikasına nəzər saldıqda nadir hallarda məsələ sağlamlığına zərər dəyən şəxsin və ya onun vərəsələrinin xeyrinə həll olunur.

Hətta bu prosesləri uğurla başa çatdırdıqda, yəni məhkəmə zərərin əvəzinin ödənilməsi ilə bağlı işəgötürən üzərində vəzifə qoyduqda belə bir çox hallarda zərərçəkən şəxs və ya onun vərəsələri bu vəsaiti ala bilmirlər. Bunun da əsas səbəbi belə müəssisələrin bir qayda olaraq müvəqqəti (Məsələn, bir bina tikmək üçün yaradılmış MMC) yaradılması, iflas və ya süni iflas vəziyyətə olması zərərin əvəzinin ödənilməsinə imkan vermir.

Ölkə praktikasında belə hallar geniş yayılmışdır.

3.5.İkili (qara) mühasibat sistemi və işçilərin icbari sığortası ilə bağlı olan problem

Sığorta hadisəsi baş verdikdə sığorta olunana və ya digər faydalananlara verilən aylıq, birdəfəlik kompensasiyalar işçinin aldığı orta aylıq əmək haqqına uyğun olaraq onun itirdiyi peşə əmək qabiliyyətinə mütənasib olaraq verilir. Peşə əmək qabiliyyəti tam itirildikdə ödəniş orta aylıq əmək haqqına mütənasib olur. Bu baxımdan əmək haqqı bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəlikləri hallarından sığorta edilən işçi üçün əsas göstəricilərdəndir.

İcbari sığorta sisteminə keçiddən əvvəlki dövrdə praktikada mövcud olan ən ciddi problemlərdən biri sağlamlığına zərər dəymiş işçi ilə əmək

münasibətlərinin rəsmiləşdirilməməyi, digəri isə işçinin rəsmi əmək haqqı ilə faktiki əmək haqqının arasında fərqlərin olması idi.

Təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, icbari sığorta sisteminin tətbiqi bu problemlərin heç birinin qarşısını ala bilmədi. Hazırda icbari sığorta əmək müqaviləsi (və ya mülki-hüquqi müqaviləsi) olmayan heç bir işçini əhatə etmir. İkili (qara) mühasibatlığın mövcud olduğu iş yerlərində vəziyyət bir qədər fərqlidir. Belə ki, faktiki əmək haqqı ilə rəsmi əmək haqqı arasında dəfələrlə fərq olan iş yerlərində işçilərin sığorta olunması rəsmi əmək haqqına uyğun həyata keçirilir. Təbii ki, sosial sığorta hadisəsi baş verdikdə bütün sığorta ödənişləri də həmin rəsmi əmək haqqına müvafiq həyata keçirilir. Məsələn, bir işçinin rəsmi əmək haqqı 100 manat, faktiki əmək haqqı isə 500 manatdırsa, sığorta hadisəsi baş verdikdə işçiyə ödənişlər onun itirdiyi peşə əmək qabiliyyətinə mütənəsib olaraq rəsmi əmək haqqı üzrə hesablanacaqdır.

Bu halın mövcudluğu icbari sığorta sisteminin tətbiq olunmasında ən ciddi problemlərdən biridir. İcbari sığorta sisteminin tətbiq olunmadığı vaxtlarda işçinin məhkəmə vasitəsi ilə faktiki əmək haqqını müəyyən etmək üçün imkanları vardır. Düzdür praktikada bunu etmək o qədər də asan olmurdu. Amma hər halda bu hüquq vardır və ondan istifadə edən işçilər olmuşdur. Hazırda isə məhkəməyə müraciətin hər hansı perspektivi ümumiyyətlə yoxdur. Çünki sığorta şirkəti işçiyə ikili mühasibatlıq üzrə əmək haqqı verilməsinə görə hər hansı məsuliyyət daşımır.

3.6.İcbari sığortaya cəlb olunmayan əsas qruplar

Qanunvericilikdə olan boşluqlar və qanunun tətbiqi praktikasında olan qüsurlar əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan xeyli işçinin bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığortadan kənarda qalmasına gətirir. Bu işçi qrupları əsasən aşağıdakılardır:

- Formal əmək sferasında çalışmalarına baxmayaraq işəgötürənlərin məsuliyyətsizliyi və səhlənkarlığı səbəbindən icbari sığortaya cəlb olunmayan işçilər. Yuxarıda göstərilən rəqəmlərə nəzər saldıqda aydın görünür ki, əslində hüquqi baxımdan hər hansı problem olmadığı halda işəgötürənlər məsuliyyətsizlik edərək işçiləri icbari sığortaya cəlb etməmişdir. Bu hal hətta büdcə təşkilatlarında, o cümlədən dövlət orqanlarında əhəmiyyətli göstəriciyə malikdir;
- Qeyri-formal əmək sektorunda çalışan bütün işçilər. Buraya əsasən aşağıdakı kateqoriya işçilər aiddir:
 - Ev qulluğu işlərində çalışanlar (dayələr, aşbazlar, şəxsi sürücülər, bağbanlar, cangüdənlər və s. ev qulluğu işlərinə cəlb edilənlər);
 - İctimai iaşə sferasında (restoranlar, şadlıq evləri, çayxanalar, klublar və s.);

- Ticarət sektorunda çalışanlar;
- Kəndli fermer təsərrüfatlarında çalışanlar;
- Mülkiyyətində torpaq sahələri olan və bu səbəbdən “Məşğulluq haqqında” Qanuna əsasən məşğul hesab olunan əmək qabiliyyətli şəxslər;
- Qanunla icbari sığortaya cəlb olunması nəzərdə tutulmayan şəxslər.

3.7.İcbari sığorta üzrə Qanunvericiliyin tətbiqinə mane olan səbəblər

- Qeyri formal əmək sektorunun mövcudluğu

Qeyri formal əmək sektorunun mövcudluğu on minlərlə faktiki olaraq muzzdlu işdə çalışan insanların bədbəxt hadisə və peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta olunmasına imkan vermir. Praktika göstərir ki, istehsalatda baş verən bədbəxt hadisələrin nəticəsində zərər çəkənlərin əksəriyyəti də əmək müqaviləsi olmadan işləyən şəxslərdir.

- İkili mühasibatlıq

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi ikili mühasibatlığın tətbiq olunduğu iş yerlərində işçilər rəsmi olaraq aldıkları əmək haqqına müvafiq olaraq sığorta olunurlar. Belə olan halda sığorta hadisəsi zamanı işçi və ya digər faydalananlar real kompensasiya ala bilmirlər.

- İşəgötürənlərin işçilər qarşısında sosial məsuliyyətinin kifayət qədər olmamağı;

Ölkədə işəgötürənlərin cəmiyyət və işçi heyəti qarşısında korporativ sosial məsuliyyəti olduqca aşağıdır. Bu baxımdan bir çox işəgötürənlər nəzarətdən yayınaraq işçilərini bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəlikləri hallarından sığorta etmirlər. İşəgötürənlərin müvafiq iş yerlərində əməyin mühafizəsi, o cümlədən təhlükəsizlik texnikası qaydalarının təmin olunması üçün zəruri tədbirləri görməməyi, həmçinin işçiləri icbari sığorta etməməyi Qanunun tətbiqini ciddi əngəlləyən amillərdəndir.

- Qanunun icrası üzərində nəzarətin təmin olunması ilə bağlı problemlər;

Qanunun icrasına nəzarəti tam təmin etmək çox çətinidir. Hazırda sahibkarlıq subyektlərinin yoxlanılmasına iki il müddətində moratorium qoyulmuşdur. Bundan əvvəl isə müəssisələrdə nəzarət orqanlarının yoxlama sistemi vahid reyestr əsasında həyata keçirilirdi. Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidməti də müəssisələrdə yoxlamaları yalnız əvvəlcədən reyestrə qeydə aldırıqdan sonra həyata keçirir. Bu baxımdan işəgötürənlər icbari sığortanın tətbiqindən tam və ya qismən yayına bilirlər. Bu hal xüsusən işçilərin əksəriyyəti ilə əmək

müqaviləsi olmayan iş yerlərində baş verir. Belə iş yerlərində işəgötürən yoxlama olacağı vaxtlarda əmək müqaviləsi bağlamadan mizdlu əməyə cəlb etdiyi işçiləri iş yerinə buraxmır və beləliklə yoxlayan orqan yalnız əmək müqaviləsi olan işçiləri qeydə ala bilir. Bu işçilərin də əksəriyyəti icbari sığortaya cəlb olunmuş olurlar.

- Maarifləndirmə işinin aşağı səviyyədə olması

İstehsalatda bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta ilə bağlı məlumatlılıq olduqca aşağıdır. Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqası əvvəlki illərdə apardığı tədqiqat əsasında müəyyən etmişdir ki, işçilərin əksəriyyəti bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığorta olunub-olunmadıqlarını bilmirlər və bu ümumiyyətlə onları maraqlandırmır.

IV. İSTEHSALATDA BAŞ VERƏN BƏDBƏXT HADISƏLƏR VƏ PEŞƏ XƏSTƏLİKLƏRİNƏ DAİR RƏSMİ STATİSTİKA VƏ ƏMƏYİN MÜHAFİZƏSİ SAHƏSİNDƏ SİYASƏT

4.1. İstehsalatda başverən bədbəxt hadisələrin və peşə xəstəlikləri halları üzrə göstəricilər

Ölkə üzrə istehsalatda başverən bədbəxt hadisələrin və peşə xəstəliklərinin dinamikasının sistemətik və ardıcıl monitorinqləri həyata keçirilmir. Dinamikanın müəyyən edilməsi yalnız bədbəxt hadisələrin rəsmi olaraq qeydə alınması ilə bağlı statistika əsasında. Peşə xəstəliklərinin dinamikasının müəyyən edilməsində hətta statistikadan istifadə etmək belə mümkün deyildir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi belə statistika ümumiyyətlə sistemli şəkildə aparılmır. Mövcud rəqəmlər isə hətta aidiyyəti dövlət orqanlarında yoxdur. Halbuki dinamikanın monitorinqi həm rəsmi statistika, həm sorğu və müşahidələr əsasında aparılmalı, hazırlanan hesabat elmi cəhətdən əsaslandırılmalıdır.

Dövlət Statistika Komitəsinin Vətəndaşların Əmək Hüquqlarını Müdafiə Liqasına Tədim etdiyi rəsmi statistikaya görə 2015-ci ildə ildə istehsalatda baş vermiş bədbəxt hadisələr nəticəsində xəsarət alan və ölənlərin sayı, nəfər hesabı ilə aşağıdakı kimi olmuşdur.

İqtisadi fəaliyyət növləri	Xəsarət alan və ölənlərin sayı	o cümlədən:	
		Xəsarət alanlar	Ölənlər
Ölkə üzrə cəmi:	161	111	50
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	5	4	1
Mədənçıxarma sənayesi	12	11	1
Emal sənayesi	37	25	12
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	13	8	5
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	3	1	2
Tikinti	45	31	14
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	4	4	-

Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	15	8	7
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	-	-	-
İnformasiya və rabitə	2	2	-
Maliyyə və sığorta fəaliyyəti	-	-	-
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar	-	-	-
Peşə, elmi və texniki fəaliyyət	-	-	-
İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi	-	-	-
Dövlət idarəetməsi və müdafiə; sosial təminat	-	-	-
Təhsil	4	4	-
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	1	1	-
İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət	-	-	-
Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi	20	12	8

Peşə xəstəlikləri halları ilə bağlı Səhiyyə Nazirliyi hər hansı statistikanı açıqlamır. Verilən sorğuları cavablandırmır.

4.2. Əməyin Mühafizəsi və istehsalat risklərinin azaldılması sahəsində dövlət siyasəti

Əməyin mühafizəsi 4 əsas komponenti özündə birləşdirir. Bunlar:

- Qanunvericilik bazası;
- Əməyin mühafizəsinin idarə olunma sistemi;
- Təhlükəsiz avadanlıq və texnologiya;
- İşçi heyətin müvafiq sahədə bilik və bacarıqlarının artırılması.

Əməyin mühafizəsi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri Əmək Məcəlləsinin 209-cu maddəsində əks olunmuşdur:

Dövlət hakimiyyəti orqanları, mülkiyyətçilər, işəgötürənlər və işçilər tərəfindən əməyin mühafizəsinin təmin olunması əsasən aşağıdakı prinsiplərlə həyata keçirilir:

- dövlət hakimiyyəti orqanlarının, mülkiyyətçilərin, işəgötürənlərin və işçilərin əmək şəraitinin və əməyin mühafizəsinin yaxşılaşdırılmasına, istehsal qəzalarının, xəsarətlərinin, zədələrinin və peşə xəstəliklərinin qarşısının alınmasına yönəldilmiş fəaliyyət birliyi;
- işçinin həyatının və sağlamlığının müəssisənin istehsal fəaliyyətinin nəticələrindən üstün tutulması;
- əməyin mühafizəsi sahəsində fəaliyyətin iqtisadi və sosial siyasətin digər istiqamətləri ilə, habelə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində fəaliyyətlə əlaqələndirilməsi;
- mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq bütün müəssisələr üçün əməyin mühafizəsi sahəsində vahid tələblərin müəyyən edilməsi;
- əməyin mühafizəsi tələblərinin bütün müəssisələrdə yerinə yetirilməsinə müstəqil və səmərəli nəzarətin həyata keçirilməsi;
- əməyin mühafizəsi sahəsində ümumbəşəri elmi-texniki tərəqqidən, qabaqcıl təcrübədən geniş istifadə edən, habelə təhlükəsiz texnikasının və texnologiyanın səmərəli mühafizə vasitələrini hazırlayan və tətbiq edən işəgötürənlərin müvafiq qaydada və vəsaitlərlə həvəsləndirilməsi;
- müəssisələrdə əməyin yüksək mühafizəsi şəraiti yaradılmasına yönəldilmiş vergi siyasətinin aparılması;
- əməyin mühafizəsinin maliyyələşdirilməsində dövlətin iştirakı;
- əməyin mühafizəsi normalarının müntəzəm olaraq təkmilləşdirilməsi;
- işçilərin xüsusi geyim və ayaqqabı, digər fərdi mühafizə vasitələri ilə, müalicə-profilaktik yeməklə və digər vasitələrlə pulsuz təmin edilməsi;
- təhsil və əlavə təhsil müəssisələrində əməyin mühafizəsi üzrə mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili;
- istehsalatda baş vermiş hər bir bədbəxt hadisənin hökmən təhqiq edilməsi, uçota alınması, təhlil edilməsi və bunun əsasında istehsalat xəsarətlərinin, zədələrinin və peşə xəstəliklərinin vəziyyəti barədə işçilərə dürüst məlumatların verilməsi;
- istehsalatda bədbəxt hadisələrdən zərərçəkmiş və ya peşə xəstəliklərinə tutulmuş işçilərin mənafehlərinin sosial, maddi və mənəvi müdafiəsi;
- həmkarlar ittifaqlarının, müəssisələrin və ayrı-ayrı fiziki, hüquqi şəxslərin əməyin mühafizəsini təmin etməyə yönəldilmiş fəaliyyətinə hərtərəfli yardım olunması;

- əməyin mühafizəsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq münasibətlərinin genişləndirilməsi.

Əməyin mühafizəsi sahəsində dövlət siyasəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həyata keçirilir. Azərbaycan Respublikasında bu funksiyanı Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi həyata keçirir. Əmək Məcəlləsi ilə Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının üzərinə qoyulan əsas vəzifələr aşağıdakılardır:

- əməyin mühafizəsi sahəsində vahid dövlət siyasətini hazırlayır və həyata keçirir, əmək şəraitini yaxşılaşdırmaq və əməyin mühafizəsini təmin etmək sahəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının, işəgötürənlərin vəzifələrini müəyyənləşdirir, sağlam və təhlükəsiz əmək şəraitini təmin etmək sahəsində onların fəaliyyətini əlaqələndirir və ona nəzarət edir;
- həmkarlar ittifaqları və işəgötürənlərin nümayəndəli orqanları ilə məsləhətləşməklə əmək şəraitinin və əməyin mühafizəsinin yaxşılaşdırılmasına dair proqramları təsdiq edir, onların yerinə yetirilməsini təşkil və təmin edir;
- əməyin mühafizəsi vasitələrinin istehsalı barəsində müəssisələrə dövlət sifarişini müəyyən edir, bu vasitələrin hazırlanması və istehsalı üzrə müəssisələr yaradılmasına dair qərarlar qəbul edir;
- əməyin mühafizəsi sahəsində elmi tədqiqat işini təşkil edir və əlaqələndirir, müəyyən edilmiş qaydada təsdiq olunmuş milli proqramları həyata keçirir, bu işlərin maliyyələşdirilməsi qaydasını və şərtlərini müəyyən edir;
- əməyin mühafizəsi üzrə mütəxəssislərin hazırlanmasını təşkil edir;
- əməyin mühafizəsi üzrə respublikada vahid dövlət statistika hesabatının aparılması qaydasını müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 35-ci maddəsinin 6-cı bəndinə əsasən «hər kəsin təhlükəsiz və sağlam şəraitdə işləmək» hüququ vardır.

Əmək Məcəlləsinin 9-cu bölməsi bütövlükdə Əməyin mühafizəsi normaları, qaydaları, prinsipləri, əməyin mühafizəsinin hüquqi, təşkilati-texniki, maliyyə təminatları, işçinin əməyinin mühafizəsi hüququnu həyata keçirməsi üçün təminatlar, əməyin mühafizəsi ilə bağlı işəgötürənlərin məsuliyyəti ilə bağlı müddəaları əks etdirir.

Əmək Məcəlləsinin Əməyin mühafizəsinə aid bölməsində əks olunan müddələrin tətbiqi məqsədi ilə Nazirlər Kabineti və müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən çoxsaylı qərarlar, qaydalar qəbul olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı BƏT konvensiyaları içərisində əməyin və sağlamlığın mühafizəsinə birbaşa və

dolayısı ilə aid olan konvensiyalar üstünlük təşkil edir. Bununla belə qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Avropa Sosial Xartiyasının 2 və 3-cü maddələrinə tərəfdar çıxmamışdır.

Bütövlükdə götürüldükdə Məcəllənin 9-cu bölməsində beynəlxalq əmək standartlarına zidd olan heç bir müddəə yoxdur. Bununla belə bölmə bəsit və mexanizmləri konkret olmayan müddəalarla yüklənmişdir. Çoxsaylı hökumət qərarları və qaydaları da bu boşluqları doldurmaq imkanında deyildir. Məsələn, Nazirlər Kabinetinin 06. 03. 2004- cü il tarixli 38 nömrəli Qərarı ilə **“İş yerlərinin attestasiyası”** qaydaları təsdiq olunmuşdur. Lakin bu qaydaların praktikada tətbiq olunması olduqca qüsurludur. Nəticədə istehsalatda bədbəxt hadisələrin və peşə xəstəliklərinin dinamikası artmaqdadır.

Məcəllədə və müvafiq normativ-hüquqi aktlarda olan boşluqlar və çatışmamazlıqlar iş yerlərində sağlam və təhlükəsiz əmək şəraitinin yaradılması üçün kifayət deyildir.

Əsas istehsal fondlarının fiziki və mənəvi baxımdan aşınması, istehsalatda qəzaların baş verməsi, zəhərli və orqanizm üçün zərərli olan istehsal sahələrində zəruri profilaktik tədbirlərin görülməməsi, bir sözlə zəruri iş şəraitinin yaradılmamasının və texniki təhlükəsizlik qaydalarının düzgün tətbiq olunmamasının nəticəsi olaraq iş yerlərində texniki təhlükəsizlik və sanitariya-gigiyenik normaların ciddi surətdə pozulmasına gətirib çıxarır.

Məcəllədə dövlət orqanlarının üzərinə qoyulan vəzifələr abstraktdır və konkret deyildir.

İstehsalat qəzası və yaxud peşə xəstəliyi nəticəsində sağlamlığı pozulmuş işçiyə və ya bu səbəbdən həlak olmuş işçinin ailə üzvlərinə ödənclərin verilməsi qaydalarının, şərtlərinin və məbləğinin müəyyən olunmasına dair Nazirlər Kabinetinin 09 yanvar 2003-cü il tarixli qərarı isə işçilərin sağlamlığına dəyən zərərin ədalətli şəkildə kompensasiya olunmasına şərait yaratmır.

Ümumiyyətlə Əmək Məcəlləsi də daxil olmaqla ölkədə əməyin mühafizəsi məsələlərini nizamlayan normativ-hüquqi aktların bolluğuna baxmayaraq bu normaların əksəriyyəti köhnəlmişdir və zamanın, müasir iqtisadi sistemin tələblərinə cavab vermir. Dövlət müasir istehsal proseslərində baş verən sürətli dəyişikliklər fonunda əməyin mühafizəsi sahəsində norma yaradıcılığında kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinə görə xeyli geridə qalır.

Qanunvericilik işçiyə onun sağlığına təhlükə yaradan işdən imtina etməyə hüquq versədə praktikada işçinin belə işdən imtinası onun iş yerini itirməsi ilə nəticələnir və belə olan halda işçinin hüquqlarının bərpası üçün konkret mexanizmlər yoxdur. Hətta ədalətli məhkəmə araşdırması şəraitində belə işçinin və ya onun müdafiəsini həyata keçirən şəxsin baş vermiş halda işçinin sağlamlığına təhlükənin mövcud olmasını sübut etməsi mümkün

olmur. Beləliklə, burada hüququn təmin olunması üçün konkret mexanizm yoxdur.

Əmək Məcəlləsində və digər Normativ aktlarda əməyin mühafizəsi qaydalarına əməl olunmasına dövlət nəzarəti sistemi müəyyən olunur. Lakin, əməyin mühafizəsi qaydalarına nəzarət edən dövlət orqanının nəzarət mexanizmləri zəifdir. Əmək Müfəttişliyi yaxşı halda işəgötürənin təqdim etdiyi sənədləri yoxlayır və bir çox hallarda real şəraitin monitorinqini keçirmək imkanına malik olmur. Eyni zamanda iş yerlərində lüzumsuz yoxlamaların qarşısının alınması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər, o cümlədən bununla bağlı qəbul olunmuş qərarlar müfəttişliyin onsuz da səmərəsiz olan nəzarət sistemini bir qədər də zəiflədir.

Ölkədə qeyri-leqal iş yerlərinin və qeydiyyatsız işçilərin mövcudluğu, həmçinin əməyin mühafizəsinə dair qanunvericilikdə müfəttişliyin mülki-hüquqi müqavilələrlə fəaliyyət göstərən iş yerlərinə demək olar ki, nəzarət etmək hüququnun olmaması bu nəzarəti daha da effektivsiz edir.

Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə müvafiq olaraq iş yerlərində peşə xəstəliklərinin qarşısının alınmasına nəzarəti dövlət sanitariya nəzarəti orqanları həyata keçirir. Bu nəzarətin təmin olunması ilə bağlı normativ hüquqi bazanın olmasına baxmayaraq, onların tətbiqi praktikasında ciddi problemlər vardır.

4.3.Əməyin Mühafizəsinin idarə olunma sistemi

Əməyin mühafizəsi sisteminin idarə olunması sahəsində əvvəllərdə mövcud olan sistem daha çox baş verən hadisələrin qeydə alınması və kompensasiya sisteminin təşkilinə yönəlmişdir. İstehsalatda baş verən bədbəxt hadisə və peşə xəstəliklərinin qarşısının alınması və profilaktikası sahəsində uzun müddət ciddi işlər həyata keçirilməmişdir. İş yerlərində əməyin mühafizəsi xidmətlərinin fəaliyyəti zəifləmiş, yeni yaranan müəssisələrin bir çoxunda ümumiyyətlə belə xidmətlər nəzərdə tutulmamışdır.

Son illərdə istehsalatda bədbəxt hadisələrin qarşısının alınmasına yönələn bir sıra tədbirlər həyata keçirilməkdədir. Bu yalnız iş yerlərində yoxlamaların aparılması ilə kifayətlənmir, həmçinin nəzarəti həyata keçirən vəzifəli şəxslərin-əmək müfəttişlərini potensialının artırılmasına və texniki təchizatın müasir standartlar əsasında təşkilidir.

Bununla belə istehsalatda peşə xəstəliklərinin qarşısının alınmasına yönələn tədbirlər qənaətbəxş deyildir. Səhiyyə Nazirliyinin cavabdeh müvafiq qurumları iş yerlərində insan sağlamlığına zərər vuran **Fiziki, Kimyəvi, Bioloji** və **Psixofizioloji** faktorların müəyyən edilməsi və profilaktikası sahəsində hər hansı ciddi işlər həyata keçirmir. Ümumiyyətlə əməyin mühafizəsi sahəsində dövlət nəzarətinin vahid təsisatda olmamasının mənfi fəsadları vardır. Hazırda Dövlət

Əmək Müfəttişliyi Xidməti müfəttişləri iş yerlərində sağlamlığa zərər vuran faktorları müəyyən etmək üçün müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuşdur. Bununla belə səhiyyə orqanları ilə koordinasiyanın olması və səhiyyə təsisatlarının peşə xəstəliklərinin qarşısının alınmasına yönələn fəaliyyətinin yox dərəcəsində olması istehsalat risklərini artırır. Müasir dünya praktikasında həm texniki təhlükəsizlik, həm də peşə xəstəlikləri hallarının profilaktikası və qeydə alınması vahid struktur tərəfindən həyata keçirilir ki, bu da əmək müfəttişliyi xidmətləridir.

İstehsal sahələrində risklərin azaldılması sahəsində dövlət siyasəti nəzarət və preventiv tədbirlərinin vahid və ixtisaslaşmış qurumda cəmləşməsinə yönəlməlidir.

4.4. Təhlükəsiz avadanlıq və texnologiya

Əməyin mühafizəsi sahəsində dövlət tərəfindən müəyyən olunmuş prinsiplərdən biri də “əməyin mühafizəsi sahəsində ümumbəşəri elmi-texniki tərəqqidən, qabaqcıl təcrübədən geniş istifadə edən, habelə təhlükəsiz texnikasının və texnologiyanın səmərəli mühafizə vasitələrini hazırlayan və tətbiq edən işəgötürənlərin müvafiq qaydada və vəsaitlərlə həvəsləndirilməsi” prinsipidir.

Əmək Məcəlləsinin 215-ci maddəsinə görə “Müəssisənin mülkiyyətçisi və işəgötürəni işçilərin iş yerlərində əməyin mühafizəsi normalarının və qaydalarının yerinə yetirilməsinə bilavasitə cavabdehdir”. Bu baxımdan təhlükəsizlik texnikası qaydalarının təmin olunması üçün istehsal prosesində tətbiq olunan avadanlıq və qurğuların müasir təhlükəsizlik standartlarına uyğun olması vacib şərtidir. Müasir texnoloji tələblərə cavab verən avadanlıq və qurğulardan istifadə əlavə xərclər tələb etdiyi üçün bir sıra hallarda fiziki və mənəvi aşınmış avadanlıqların istismarı davam etdirilir ki, bu da istehsalat risklərini dəfələrlə artırır. Monitoring çərçivəsində daş karxanalarındakı vəziyyətə dair əldə edilən informasiyaların təhlili nəticəsində müəyyən edilir ki, istifadə olunan avadanlıqların heç biri təhlükəsizlik qaydaları standartlarına uyğun deyildir. Avadanlıqların, xüsusən də daş kəsən mişarların istismar müddəti çoxdan başa çatmışdır. Daş karxanalarında işləyənlərin peşə xəstəliyinin qarşısının alınması üçün hər hansı vasitələrdən istifadə olunmur. İşçilərə nəfəs orqanlarına zərərli tozların daxil olmasının qarşısını alan qaz-toz respiratorları verilmir. İşçilərin bir qismi nəfəs orqanlarını qorumaq üçün ağız və burunlarına çit və ya tənziqlə bağlayırlar. Əksəriyyət isə ümumiyyətlə hətta primitiv qoruyuculardan belə istifadə etmir.

Ümumiyyətlə mənəvi və fiziki baxımdan aşınmış avadanlıq və texniki vasitələrdən istifadənin geniş yayıldığı sahələrdən biri də mədən sənayesidir. Filiz hasilatı sahəsində də istifadə olunan bir çox avadanlıqlar təhlükəsizlik standartlarına cavab vermir.

32 müəssisədə həyata keçirilən müşahidələr onu göstərir ki, müəssisələrdə, xüsusən də tikinti sahələrində istifadə olunan avadanlıq və qurğuları istismar

etmək həm istehsalat zədələnməsi, həm də peşə xəstəliklərinin yaranma riskini artırır.

Məsələn, tikinti sahələrində istifadə olunan qaynaq aparatlarının demək olar ki, hamısı böyük təhlükə mənbəyidir.

4.5. İşçi heyətin müvafiq sahədə bilik və bacarıqlarının artırılması.

Mülkiyyət formasından və təsərrüfat fəaliyyətindən asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşən bütün müəssisə müdiriyyətinin əsas vəzifələrindən biri də fəhlələrə, qulluqçulara və mühəndis-texniki işçilərə bilavasitə iş yerlərində, yaxud xüsusi kurslarda təhlükəsiz iş üsullarının öyrədilməsini təmin etməkdir. Bunun üçün müəssisə müdiriyyəti tərəfindən aşağıdakı işlər həyata keçirilməlidir:

- Əmək təhlükəsizliyi üzrə təlimatların işlənilib hazırlanması və təsdiq edilməsi;
- Təlimatların proqramlarının işlənilib hazırlanması və təsdiq edilməsi;
- Fəhlələri öyrətmək üçün bütün mühəndis – texniki işçilərin lazım olan təlimatlarla, proqramlarla və digər öyrədici vasitələrlə təmin edilməsi.

Fəhlə və qulluqçularla keçirilən təlimatlar öz xassələrinə görə **giriş** və **iş yerində təlimatlara** ayrılır. İş yerində keçirilən təlimatlar **ilkin, vaxtaşırı, növbədənkənar** və **birdəfəlik** olur. Bunlardan başqa müəssisələrdə işə girən bütün fəhlə və qulluqçulara onların təhsilindən, ixtisasından, peşə və vəzifə üzrə iş stajından asılı olmayaraq **giriş təlimatı** keçirilməlidir. Bu cür təlimat müəssisə ərazisinə və istehsalat sahəsinə buraxılmış bütün şəxslərə keçirilməlidir.

Giriş təlimatı müəssisənin müvafiq xidmət və şöbələri, eləcə də hüquq işçiləri tərəfindən hazırlanmış və həmkarlar ittifaqı ilə razılaşdırılaraq, müəssisə rəhbərliyi tərəfindən təsdiq edilmiş proqram əsasında keçirilir.

Fəhlə və qulluqçulara onların təhsilindən, ixtisasından, peşə və vəzifə üzrə iş stajından asılı olmayaraq giriş təlimatından başqa, iş yerində də **ilkin təlimat** keçirilməlidir.

Fəhlələrlə bilavasitə iş yerində **ilkin təlimat**-ı onlar sərbəst işləməyə buraxılmamışdan qabaq, bir işdən digər işə, ya da ayrı xassəli iş sahəsinə keçiriləndə (istehsalat şəraiti dəyişəndə) aparılır. İş yerində təlimatın fəhlələrlə keçirilməsi bilavasitə iş yeri üzrə rəhbərə, qulluqçularla keçirilməsi isə sex, bölmə, qurğu rəhbərinə tapşırılır. Burada məqsəd hər bir işçini təhlükəsiz iş üsullarının əsas qaydaları ilə tanış etmək, işlərin təhlükəsiz yerinə yetirilməsi üçün işçilərin biliklərini artırmaq, təzələmək və möhkəmləndirməkdir.

Bütün fəhlələrlə və bəzi qulluqçularla onların təhsilindən, ixtisas dərəcəsi, peşə və vəzifə üzrə iş stajından və tutduqları vəzifəsindən asılı olmayaraq hər 3

aydan bir **vaxtaşırı təlimat** keçirilməlidir. **Vaxtaşırı təlimat**-ın keçirilməsində məqsəd fəhlələrin əsas və daha tez - tez yerinə yetirdikləri digər işlər, əməliyyatlar zamanı təhlükəsizliyin tələblərinə aid biliklərini təkrar etmək, dərinləşdirmək və möhkəmləndirməkdir. **Vaxtaşırı təlimatı** bilavasitə işin rəhbəri (usta, iş icraçısı, sahə və qurğu rəisi və s.) iş yerində proqram üzrə keçir. Bu zaman ilkin təlimatdan sonrakı dövrdə müsbət və mənfi işlər nəzərə alınmaqla, alınmış əmrlər, sərəncamlar, məktublar barədə izahatlar verilir. **Vaxtaşırı təlimatı**-ın keçirilməsi «İşçilərin Əməyin Mühafizəsi Üzrə Təlimatlandırılmalarının Qeydiyyat və Uçot Jurnalın»-da rəsmiləşdirilir. İstehsal zəruriliyindən asılı olaraq xüsusi hallarda fəhlələrlə işlərin təhlükəsiz görülməsinə dair **növbədənənar təlimat** keçirilməlidir.

Yuxarıda göstərilənlər istehsalatda əməyin mühafizəsi qaydalarına əməl olunması istiqamətində işçilərin bilik və bacarıqlarının artırılmasına yönələn minimal tələblərdir və müvafiq normalarda nəzərdə tutulur. Lakin hər bir işəgötürən işçilərin əməyin mühafizəsi qaydalarına dair bilik və bacarıqlarının artırılması üçün əlavə tədbirlər də həyata keçirə bilərlər.

Müəssisələrdə həyata keçirilən müşahidələr zamanı işəgötürənlər tərəfindən hətta bu minimal tələblərin də yerinə yetirilmədiyi və ya formal olaraq yerinə yetirilməsi qeydə alınmışdır. Məsələn, bir qisim müəssisələrdə ilkin, giriş, vaxtaşırı təlimatların keçirilməsini göstərən jurnallar tərtib olunur. Amma işçilərlə söhbət zamanı onlara hər hansı təlimatların verilmədiyi, yalnız müəyyən vaxtlarda jurnallara təlimat almağa dair imza atdıqlarını bildirmişlər. Ümumiyyətlə həmin müəssisələrin bir çoxunda belə təlimatları verə biləcək müvafiq vəzifəli şəxs yoxdur və bu da əməyin mühafizəsinə dair tələblərin pozulmasıdır.

4.6. İstehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəliklərinə şərait yaradan əsas səbəblər

- İstehsalatın qeyri-qənaətbəxş təşkili;
- Texnoloji proseslərin pozulması;
- İşçilərin əməyin mühafizəsi tələblərini yerinə yetirmək üçün hazırlanmaması və ya qeyri-qənaətbəxş hazırlanması;
- İşçilərin istifadə etdikləri əmək vasitələri ilə düzgün davranmaq vərdişlərinin və biliklərinin olmaması;
- İşçilərin texniki təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməməsi, əmək intizamını pozması;
- İş icraçılarının, sex rəislərinin, briqadirlərin və s. istehsalat prosesində işçilərə bilavasitə rəhbərlik edənlərin səhlənkarlığı və təcrübəsizliyi;

- Ölkədə Əməyin mühafizəsinin təşkili üzrə kommersiya yönli xidmət sahələrinin təşəkkül tapmaması;

Həmin dövr ərzində baş vermiş peşə xəstəliklərini doğuran səbəblər aşağıdakılar olmuşdur:

- İş yerlərində zəruri sanitar gigienik şəraitin olmaması;
- İşçilərin tibbi yoxlanışdan keçirilməməsi (zəruri iş yerlərində);
- Hava axınından mühafizənin olmaması;
- İşçilərin zəruri qoruyucu vasitələrlə təchiz edilməməsi;
- İşçilərin soyuq və isti hava şəraitində xüsusi geyim vasitələri ilə təchiz edilməməsi;
- İstifadə olunan avadanlıqların texniki standartlara cavab verməməsi və s.
- Peşə xəstəliklərinin ucotu və profilaktikası sahəsində səhiyyə orqanlarının yarıtmaz fəaliyyəti.

V.TÖVSIYƏLƏR

İstehsalatda bədbəxt hadisə və ya peşə xəstəlikləri hallarından icbari sığortaya dair qanunvericiliyin tətbiqi ilə bağlı əlavə tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Əmək müqaviləsi bildirişi üzrə elektron informasiya sistemi üzrə qeydə alınmış əmək müqavilələri üzrə sığortaya cəlb edilməyən işəgötürənlər müəyyən edilməli və onlara qarşı qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş maddi məsuliyyət müəyyən edilməlidir. Bu mexanizmin tətbiqi (qanunvericilik buna imkan verir) hər hansı müəssisəyə getmədən pozuntunu müəyyən etməyə və pozuntu hallarını müəyyən etməyə imkan yaradır.

İstehsalatda bədbəxt hadisələrin uçotu, profilaktikası sahəsində müvafiq fəaliyyətlərin fonunda peşə xəstəliklərinin uçotu, profilaktikası sahəsində ciddi problemlər qalmaqdadır. Səhiyyə Nazirliyi “Sanitariya-epidemioloji salamatlıq haqqında” Qanunundan irəli gələn vəzifələri yerinə yetirmir və bu baxımdan istehsalatda peşə xəstəliklərinin profilaktikasına yönələn ciddi tədbirlər həyata keçirilmir.

Səhiyyə Nazirliyinin özü də daxil olmaqla heç bir qurumda peşə xəstəliklərinə dair dəqiq statistika yoxdur. “Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət

Əmək Müfəttişliyi Xidməti haqqında Əsasnamə”də bu xidmətin vəzifələri sırasında peşə xəstəliklərinin qeydə alınması və uçotu barədə müddəalar yoxdur.

Bu baxımdan istehsalatda bədbəxt hadisə və peşə xəstəliklərinin qeydə alınması, uçotu, profilaktikası sahəsində siyasətin formalaşması və fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi sahəsində vahid idarəçilik yoxdur.

Peşə xəstəliklərinin müəyyən olunması, profilaktikası və onun uçotunun aparılması sahəsində Dövlət Əmək Müfəttişliyi Xidmətinin rolu artırılmalıdır.

İstehsalat sahələrində və digər iş yerlərində təhlükəsiz və sağlam əmək şəraitinin yaradılması üçün kommersiya fəaliyyəti əsasında xidmət sahələrinin yaradılması zərurəti vardır. Belə xidmətin təşkili özəl strukturlar tərəfindən həyata keçirilə bilər. Lakin belə xidmət sferasının formalaşmasında Dövlət nəzarətini həyata keçirən orqanın iştirakı təmin olunmalıdır. Bu baxımdan belə xidmət sahələri ilk növbədə dövlət nəzarətini həyata keçirən orqanın nəzdində yaradıla bilər. Xidmətin əsas fəaliyyəti iş yerləri üçün əməyin mühafizəsinə dair sənədlərin hazırlanması, təhlükəsizlik texnikası qaydalarının tətbiqi (yanğın, elektrik xətləri və avadanlıqlarının təhlükəsizliyinin təmin olunması və s.), işçi heyətin təlimatlandırılması, əyani vasitələrin hazırlanması və yerləşdirilməsi, iş yerlərində əməyin mühafizəsi üzrə xidmətin təşkili üçün məsləhətlərin verilməsi və personalın bilik və bacarıqlarının artırılması və s. olmalıdır. Hazırda

belə ixtisaslaşmış xidmət sahələrinin olmaması kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərində əməyin mühafizəsinin təşkili, o cümlədən istehsalat risklərinin azaldılması istiqamətində fəaliyyətlərin qurulmasını problemli edir.